

УДК 378.011.3-051:78

ЛІ ЦЮАНЬ,
аспірант кафедри теорії музики і вокалу,
Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К. Д. Ушинського

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «МЕТОДОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА»

У статті відображено актуальність проблеми виявлення сутності й розробки змісту поняття «методологічна компетентність вчителя музичного мистецтва». Визначено ієрархічне місце методологічної компетентності вчителя музичного мистецтва в системі його методологічної підготовки. Обґрунтовано закономірний взаємозв'язок методологічної компетентності і методологічної культури вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: компетентність; методологічна компетентність; методологічна культура; методологія; вчитель музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство висуває нові вимоги до професійної підготовки вчителів музичного мистецтва, які повинні не тільки добре володіти своїм фахом, але й майстерно використовувати наукові методи дослідження освітнього процесу, що забезпечить зростання його ефективності в закладах загальної середньої освіти. Сформованість знань, умінь, здатностей та готовності педагогів музичного мистецтва використовувати можливості методології надають їм можливість більш глибоко усвідомити власну мистецько-педагогічну діяльність та постійно рухатись вперед до самовдосконалення, а також – всебічно бачити шляхи вирішення навчально-виховних проблем в сфері музичного мистецтва та музичної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття «методологічна компетентність вчителя» почало входити в науковий обіг досліджень з педагогіки лише в кінці минулого століття. У наукових працях дослідників означена дефініція ще не знайшла кінцевого трактування і пов'язується з поняттями методологічної грамотності та методологічної культури (С.У. Гончаренко, П.Г. Кабанов); ототожнюється із методологічними знаннями, вміннями, навичками вчителя в процесі дослідницької діяльності (Є.Г. Вегнер), інструментальними компетентностями (Н.Д. Креденець); розглядається як елемент пізнавальної і дослідницької компетентності (А.В. Хуторський). Водночас, спостерігається дефіцит уваги вчених в сфері музичної педагогіки до питання розробки теоретичних і практичних основ формування методологічної компетентності педагога музичного мистецтва і, відповідно, до визначення поняття «методологічна компетентність вчителя музичного мистецтва».

Тому **метою** статті є визначення сутності й розробка змісту поняття «методологічна компетентність вчителя музичного мистецтва».

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність поняття «методологічна компетентність вчителя музичного мистецтва» базується на розумінні категорій «компетентність» та «методологія». У дослідженні будемо спиратися на думку С.О. Сисоевої, що компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) – це інтегративна особистісна якість особи, яка формується на етапі навчання, остаточно сформовується і розвивається у процесі практичної діяльності та забезпечує компетентнісний підхід до вирішення професійних завдань (Сисоева С.О., 2015). Щодо розуміння методології, то різні гуманітарні науки пропонують своє бачення такого поняття. Так, методологія (в перекладі з грецької – *μεθοδολογία* – вчення про метод) розглядається у філософській науці як сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів.

Методологія педагогіки знаходиться в детермінованому взаємозв'язку з методологією філософії та іншими гуманітарними науками, що підкреслюється в наукових розвідках П.Г. Кабанова. Вирішення педагогічних проблем відбувається на основі методології філософії, методології суміжних наук і методології самої педагогіки. Однак фіксується в педагогічній науці наявність ідей, невведених безпосередньо з філософських або інших уявлень, які свідчать на користь існування й суто педагогічної методології (Кабанов П.Г., 1997). Методологія педагогіки вміщує не тільки систему знань про структуру, функції педагогічної теорії, про принципи підходу і набуття знань, які відображають педагогічну дійсність, але й систему діяльності з одержаних таких знань й обґрунтування програм, логіки методів і оцінки якості дослідницької роботи (Дубасенюк О.А.).

У китайській та українській мистецькій педагогіці термін «методологія», як і в загальній педагогіці, ще проходить своє становлення. В.Ф. Орлов до особливостей сучасної методології мистецької освіти доцільно відносить екзистенціальне спрямування філософії мистецтва, тобто на визнання унікальності, індивідуальності, особливості кожної особистості (Орлов В.Ф., 2010). С. В. Коновець доречно зазначає, що у теперішніх умовах методологія є тією самостійною цариною знання, що вміщує різноманітні принципи і прийоми, операції і форми не тільки загальної побудови наукового пізнання, але і його окремої галузі (Коновець С.В., 2012). Г.М. Падалка приходить до логічного висновку, що існують різні методологічні орієнтири, які так чи інакше впливають на вибір узагальнених педагогічних стратегій і конкретизованих методів і прийомів мистецького навчання (Падалка Г.М., 2010). Нам є близькою думка О. П. Рудницької, яка вважає, що в основі методології мистецької освіти (зокрема, музичної) лежить філософсько-естетична думка як «своєрідної метатеорії мистецтва» (Рудницька О.П., 2002). Науковець доцільно обґрунтовує різні методологічні підходи в мистецькій освіті, але важливим є не акцентування на якомусь із них, а знаходження нових позицій консенсусу; й акцентує увагу на широкому визнанні у теорії і практиці мистецької освіти феноменолого-діалектичного методу О. Лосева, який визначав діалектику художнього твору як постійне становлення рухливого покою самототожнього розрізнення.

Методологія музичної освіти, використовуючи гуманітарну експропріацію, базується на філософських й загальнонаукових засадах, обирає наукові методи дослідження, які відповідають її специфічній сутності. Однак, на думку Н.А. Овчаренко, методологія музичної освіти має і самостійну конкретно наукову теорію < ... > а також, специфічне технологічне забезпечення означеної теорії (Овчаренко Н.А., 2004). Так, у дослідженні вченої, методологія професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності базується на системному дослідженні сучасних парадигм мистецької освіти; концепції дослідження та концепції професійної підготовки майбутніх учителів до вокально-педагогічної діяльності, сформованому тезаурусі наукового дослідження; реалізації методологічних підходів, закономірностях та принципах такої підготовки.

Зазначимо, що в дослідженнях науковців вказується на очевидний факт, що в процесі опанування методологією музичного мистецтва та музичної педагогіки у вчителів музичного мистецтва формується їх методологічна компетентність, яка є одним із найскладніших елементів його професійної й фахової компетентності.

Для розуміння сутності поняття «методологічна компетентність» вважаємо необхідним визначити її ієрархічне місце в системі професійної освіти вчителя. У наукових працях з педагогіки окреслено, що методологічна компетентність вчителя займає проміжне місце в поступальному русі до методологічної культури, а саме – це рух, від: методологічної грамотності (знання методологічних проблем), методологічної освіченості (знання шляхів вирішення методологічних проблем), методологічної компетентності (здатності до самостійного творчого вирішення методологічних проблем теоретичного чи прикладного характеру в різних сферах життєдіяльності) до власне визначеного рівня методологічної культури (Кабанов П.Г., 1997). Іншу думку зустрічаємо в науковій праці С.У. Гончаренко, який вважає, що методологічна грамотність може бути на основі сформованої

методологічної культури. Так, згідно обґрунтованої думки вченого, без методологічних знань не можна грамотно провести педагогічне дослідження, однак таку грамотність дає володіння методологічною культурою, до якої входять: методологічна рефлексія; здатність до наукового обґрунтування, критичного мислення і творчого застосування певних концепцій, норм і методів пізнання, управління, конструювання (Гончаренко С.У., 1997). Спільним в наукових працях вчених є те, що методологічна компетентність педагога становить основу його методологічної культури. Разом з тим існує необхідність у чіткому окресленні сутнісного значення понять «методологічна культура вчителя» і «методологічна компетентність вчителя» для визначення суттєвої різниці в їх розумінні та наукового обґрунтування другої дефініції.

Методологічну культуру педагога у наукових дослідженнях найчастіше вчені розглядають тільки через призму знань, умінь, здатностей, що притаманно, у більшій мірі, методологічній компетентності. Позиція П.Г.Кабанова, який, акцентуючи увагу на знаньовому аспекті під «методологічною культурою» розуміє складну багаторівневу структуру, що включає спеціальнопредметні, загальнонаукові й філософські знання, особливі вміння й навички, які полягають у здатності визначати, створювати універсальні стратегічні форми діяльності – нам здається недосить переконливою (Кабанов П.Г., 1997).

Основи методологічної культури вчителя музики ґрунтовно розроблено в наукових розвідках російського вченого Е.Б. Абдуліна. Науковець зазначає, що її становлення сьогодні є невід'ємною частиною професійної підготовки вчителя музики і визначає її зміст, який включає [9]: зацікавлене ставлення до методології педагогіки музичної освіти, розуміння її цінності для практичної діяльності й особистості вчителя музики; засвоєння професійно зорієнтованих методологічних знань; засвоєння способів, методів дослідницької музично-педагогічної діяльності і їх творче застосування в ситуації методологічного аналізу літератури й практичної навчально-дослідницької музично-педагогічної діяльності.

У вітчизняній музично-педагогічній освіті формування методологічної культури вчителя музичного мистецтва довгий час не відносилось до першочергових завдань професійної підготовки учителів музичного мистецтва, оскільки в теорії й практиці підготовки вчителя музичного мистецтва закріпилась стала думка про спрямування професійної мистецької діяльності педагога на формування духовної культури учнів, збагачення емоційно-ціннісного світу дітей, що потребує високого рівня його фахової компетентності. З іншого боку, педагог-музикант, який активно займається науково-дослідною діяльністю в процесі виконання професійних функцій, спрямований на досягнення тієї ж мети, але із задіянням дослідницького пошуку й використання методологічних знань, умінь, що сприяє значному підвищенню результатів його праці. І дійсно, визначаючи зміст методологічної культури педагога-музиканта-дослідника та вчителя музики, О.М. Олексюк справедливо наголошує, що він є для них різним. Якщо перший має відкривати нові знання, «виробляти» їх, то завдання вчителя музики полягає у грамотному, творчому впровадженні їх у практику (Олексюк О.М., 2014). Однак в обох випадках методологічна культура вчителя і педагога-музиканта-дослідника базується на методологічній компетентності та сформованому науковому світогляді й ціннісній позиції. Отже, *методологічна культура вчителя* є інтегративним системним особистісним утворенням, яке базується на методологічній компетентності педагога та його широкому світоглядному й ціннісно-етичному ставленні до наукової діяльності в освітній сфері.

Щодо дефініції «методологічна компетентність», то історичний підхід дав змогу виявити, що таке поняття довгий час розглядалося в колі професійної діяльності науковця-дослідника і лише з кінця ХХ століття стало вживатись в галузі професійної діяльності вчителя. Вважалось, що наукові методи дослідження актуальних проблем педагогічної освіти, що становлять її методологію, можуть застосовувати тільки вчені в процесі науково-дослідницької діяльності. Зазначимо, що у 80-х рр. ХХ століття сформованість методологічних знань і умінь вчителя стало розглядатися в контексті його інтелектуальної культури.

В країнах Європи питанню сутності методологічної компетентності притаманно певна розбіжність. Так, у Австрії методологічну компетентність розглядають як передумову до розвитку предметної компетентності (оволодіння та незалежне оперування знаннями, здатність до їхнього критичного відображення) і означає гнучкість, цілеспрямоване навчання, здатність до самостійного розв'язання проблем; у Бельгії під методологічною компетентністю розуміють здатність думати та діяти самостійно, що передбачає 1) компетентність в опануванні базами даних, в інтернет-комп'ютерних технологіях; 2) компетентність у розв'язанні проблем; 3) саморегулювання та самоуправління; 4) вміння критично мислити та діяти; у Німеччині під методологічну компетентність ототожнюють з інструментальними компетентностями (Креденець Н.Д., 2008).

У наукових доробках вчених вирізняємо погляди на сутність методологічної компетентності вчителя, які є характерними для більшості педагогічних досліджень. Методологічна компетентність являє собою:

- готовність і здібність до наукового пошуку, вміння якісно й ефективно проводити наукове дослідження, обробляти наукові результати, а також оформлювати науковий текст, уміти чітко та ясно представляти та захищати свої наукові висновки (З.В. Ніконова);
- здатність мислити, самостійно порівнювати, зіставляти різні точки зору, виявляти власну позицію, науково її обґрунтовувати і професійно захищати (Т. Бондаренко);
- рівень освіченості, на якому студент зможе самостійно вирішувати ідеологічні й дослідницькі завдання теоретичного і прикладного характеру (Абракова І.Ю.);
- систему методологічних знань, умінь, навичок, які зумовлюють здібність студентів до науково-дослідницької та практично-педагогічної діяльності (Є.Г. Вегнер).

Бути методологічно компетентним педагогом означає володіння знаннями в області методології, володіти дослідницькими методами, приймати як особистісно значеневу позицію вчителя-дослідника, а також мати досвід в проведенні досліджень і вміння навчати дослідницькій діяльності (Абракова І.Ю., 2016). Вважаємо, що царина методологічної компетентності вчителя інтегрує в собі систему методологічних компетенцій, які в свою чергу включають методологічні знання, вміння, здатності. Характерною ознакою методологічної компетентності вчителя музичного мистецтва є його сформовані готовність і здатність до методологічної діяльності, без яких методологічні компетенції лишаються тільки особистісним досягненням. Отже, *методологічна компетентність вчителя музичного мистецтва* – це системне інтегративне особистісне утворення, яке включає систему методологічних компетенцій (комплекс знань, умінь) та готовність і здатність розв'язувати мистецько-освітні проблеми за допомогою наукових методів. Зміст такого поняття включає: сформованість ціннісно-мотиваційної сфери до методологічної діяльності: наявність смислу, мети, інтересу, потреби в застосуванні методологічного знання та в науковому самовдосконаленні; знання та вміння в галузі методології музичного мистецтва та музичної педагогіки; готовність до наукового пошуку в процесі дослідження актуальних музично-педагогічних проблем, творчого вирішення таких проблем, наукової рефлексії та до оформлення результатів наукового дослідження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на основі здійсненого аналітичного дослідження з'ясовано сутність поняття «методологічна компетентність вчителя музичного мистецтва», а саме, що це – це системне інтегративне особистісне утворення, яке включає систему методологічних компетенцій (комплекс методологічних знань, умінь) та готовність і здатність розв'язувати мистецько-освітні проблеми за допомогою наукових методів. Зміст такого поняття включає: сформованість ціннісно-мотиваційної й когнітивної сфер, готовності до рефлексивно-творчої та результативно-діяльній функцій вчителя. У наших подальших наукових розвідках передбачається визначення та обґрунтування структури методологічної компетентності магістрів музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Абдуллин Э.Б., Николаева Е.В., Целковников Б.М. Методология педагогики музыкального образования: учебник для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2006. 272 с.
2. Абракова И.Ю., Петренко М.А. Методологическая компетентность студентов как основа развития профессиональной компетентности. URL: <https://interactive-plus.ru/e-articles/219/Action219-80401.pdf> (дата звернення: 10.09.18).
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
4. Кабанов П.Г. Методологическая культура педагога как предмет философского анализа: дис. ...канд. филос. наук: 09.00.01 / Институт образования Сибири, Дальнего Востока и Севера. Томск, 1997. 215 с.
5. Коновець С.В. Теоретичні і методичні основи творчого розвитку майбутнього учителя образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ, 2012. 471 с.
6. Креденець Н.Д. Методологія формування професійної компетентності спеціалістів у процесі їхнього навчання: зарубіжний досвід. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4011/1/Kredenets.pdf> (дата звернення: 08.09.18).
7. Овчаренко Н. А. (2004) Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Криворізький державний педагогічний університет. Київ. 412 с.
8. Олексюк О.М. Методологія музично-педагогічної освіти : робоча програма навчальної дисципліни для спеціальності 8.02020401 «Музичне мистецтво» / розробник О. М. Олексюк. Київ: Київський університет імені Б. Грінченка, 2014. 24 с.
9. Орлов В.Ф. Методология профессионального развития учителей художественных дисциплин. *Мистецька освіта в Україні: теорія і практика* / О.П. Рудницька та ін.; заг. ред. О. М. Михайліченко. Суми: СумДПУ ім. А. Макаренка, 2010. 255 с.
10. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2010. 274 с.
11. Рудницька О.П. Методологія мистецької освіти. *Педагогіка: загальна та мистецька*: навчальний посібник. Київ, 2002. С. 32–65.
12. Сисоева С.О. Компетентісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/11033/1/Sysoeva%20S.A.%202015.pdf>. (дата звернення: 10.09.18).

References

1. Abdullin, E.B., Nikolayeva, E V. Tselkovnikov, B.M. (2006). Metodologiya pedagogiki muzykalnogo obrazovaniya: uchebnik dlya stud. vyssh. ucheb. Zavedeniy [*Methodology of the pedagogy of music education: a textbook for students of institutions of higher learning*]. Moskva: Izdatelskiy tsentr «Akademiya». 272 s. [in Russian].
2. Abrakova, I.Y. Petrenko, M.A. (n. d.). Metodologicheskaya kompetentnost studentov kak osnova razvitiya professionalnoy kompetentnosti [*Methodological competence of students as a basis for the development of professional competence*]. Retrieved from: <https://interactive-plus.ru/e-articles/219/Action219-80401.pdf> [in Russian].
3. Goncharenko, S.U. (1997). Ukrayins`ky`j pedagogichny`j slovny`k [*Ukrainian Pedagogical Dictionary*]. Ky`yiv: Ly`bil. 376 s. [in Ukrainian].
4. Kabanov, P.G. (1997). Metodologicheskaya kultura pedagoga kak predmet filosofskogo analiza [*Methodological culture of the teacher as a subject of philosophical analysis*] : dis. ...kand. filoz. nauk: 09.00.01 / Institut obrazovaniya Sibiri. Dalnego Vostoka i Severa. Tomsk. 215 s. [in Russian].
5. Konovecz`, S.V. (2012). Teorety`chni i metody`chni osnovy` tvorchoho rozvy`tku majbutn`ogo uchy`telya obrazotvorchoho my`stecztva u vy`shhy`x navchal`ny`x zakladax

[Theoretical and methodological fundamentals of creative development of the future teacher of fine arts in institutions of higher learning]: dy`s. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / Instytut pedagogichnoyi osvity i osvity doroslyx. Ky`yiv. 471 s. [in Ukrainian].

6. Kredenez, N.D. Metodologiya formuvannya profesijnoyi kompetentnosti specialistiv u procesi yix`ogo navchannya: zarubizhny`j dosvid *[Methodology of the professional competence formation of specialists in the process of their training: the foreign experience]*. Retrieved from: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4011/1/Kredenets.pdf> [in Ukrainian].

7. Ovcharenko, N.A. (2004). Teorety`ko-metodologichni zasady` profesijnoyi pidgotovky` majbutnix uchy`teliv muzy`chnogo my`stecztva do vokal`no-pedagogichnoyi diyal`nosti *[Theoretical and methodological principles of professional training of the future musical art teachers to vocal and pedagogical activity]: dy`s. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / Kry`voriz`ky`j derzhavny`j pedagogichny`j universy`tet. Ky`yiv. 412 s. [in Ukrainian].*

8. Oleksyuk, O.M. (2014). Metodologiya muzy`chno-pedagogichnoyi osvity` : robocha programa navchal`noyi dy`scy`pliny` dlya special`nosti 8.02020401 «Muzy`chne my`stecztvo» *[Methodology of musical-pedagogical education] / rozrobny`k O. M. Oleksyuk. Ky`yiv: Ky`yivs`ky`j universy`tet imeni B. Grinchenka. 24 s. [in Ukrainian].*

9. Orlov, V.F. (2010). Metodologiya professy`onal`nogo razvy`ty`ya uchy`telej xudozhestvennyx dy`scy`ply`n. My`stecz`ka osvita v Ukrayini: teoriya i prakty`ka *[Methodology of professional development of teachers of artistic disciplines. Artistic education in Ukraine: theory and practice] O. P. Rudny`cz`ka ta in.; zag. red. O. M. My`xajlichenko. Sumy`: SumDPU im. A. Makarenka. 255 s. [in Ukrainian].*

10. Padalka, G.M. (2010). M. Pedagogika my`stecztva (Teoriya i metody`ka vy`kladannya my`stecz`ky`x dy`scy`plin) *[Pedagogy of Art (Theory and methodology of the artistic disciplines teaching)]*. Ky`yiv: Osvita Ukrayiny. 274 s. [in Ukrainian].

11. Rudny`cz`ka, O.P. (2002). Metodologiya my`stecz`koyi osvity`. Pedagogika: zagal`na ta my`stecz`ka *[Methodology of Artistic Education. Pedagogy: general and artistic]: navchal`ny`j posibny`k. Ky`yiv, S. 32– 65. [in Ukrainian].*

12. Sy`soyeva, S.O. (2015). Kompetentnisno zoriyentovana vy`shha osvita: formuvannya naukovogo tezaurusu *[Competently oriented higher education: formation of the scientific thesaurus]*. Retrieved from: <http://elibrary.kubg.edu.ua/11033/1/Sysoeva%20S.A.%202015.pdf>. [in Ukrainian].

LI QUAN, Aspirant of the Department of Music Theory and Vocals South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynskiyi.

ESSENCE AND CONTENT OF THE CONCEPTS OF "METHODOLOGICAL COMPETENCE OF A TEACHER OF MUSICAL ART"

Abstract. *The article determines the relevance of the study of the concept of "methodological competence of a teacher of musical art". The development of the meaning of this notion is related to the definition of "methodology". At the root of the methodology of artistic education lies philosophical and aesthetic thought as a "kind of metatheory of art" (O. P. Rudnytska). The methodology of musical education, using humanitarian expropriation, is based on philosophical and general scientific principles and chooses scientific methods of research that correspond to its specific essence. At the same time, it has an independent concrete scientific theory and specific technological support for this theory. The next definition, which reveals the essence of the key concept, is the "competence" that is considered in the study as the integrative personal quality of a person (his/her asset), which is basically formed at the educational stage, gets completely formed and developed in the process of practical activity, and ensures a competency-based approach to solving professional problems (S.O. Sysoieva).*

Methodological competence of a teacher is fairly considered one of the most complex elements of his (her) professional competence and, at the same time, the least developed aspect in scientific and pedagogical studies. In order to understand the essence of the concept of "methodological competence!", its hierarchical place in the system of teacher's methodological education is defined. In scientific works on pedagogy it is outlined that methodological competence occupies an intermediate position in the progressive movement towards a methodological culture; namely, it is a movement from: methodological literacy (knowledge of methodological problems), methodological education (knowledge of ways to solve methodological problems), methodological competence (ability to find independent creative solutions of methodological problems of a theoretical or applied nature in various spheres of life) to the actually determined level of methodological culture.

In the work of scientists methodological competence is a willingness and ability to conduct scientific research; an ability to think and make independent comparison, to compare different points of view, to identify their own position, to substantiate it scientifically and to defend it professionally; a system of methodological knowledge, abilities and skills that determine the students' ability to conduct scientific research and practical pedagogical activities. According to the results of the analytical research, it is outlined in the article that teacher's methodological competence is a systemic formation within a teacher's personality that includes subsystems of methodological competencies (complexes of scientific knowledge, abilities, skills and capacities).

Key words: *competence; methodology; methodological competence; methodological culture; teacher of musical art.*

*Одержано редакцією: 07.09.2018 р.
Прийнято до публікації: 13.09.2018 р.*